

Cite: Novikov, V. M. (2021). Sotsialnyi potentsial instytutu nekomertsiiynykh orhanizatsii [Social Potential of Non-Profit Organizations]. *Demography and Social Economy*, 1 (43), 80-100.

УДК 343.37

JEL Classification: L31, H30, M14

В. М. НОВІКОВ, д-р екон. наук, проф.

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: valery.economy@ukr.net

ORCID 0000-0001-5892-815X

СОЦІАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНСТИТУТУ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У широкому колі літератури, присвяченій дослідженню інститутів, простежується стійка тенденція: визначення теоретичних суджень часто не співпадає і не поєднується з визнанням загальних зв'язків і закономірностей, що призводить до ігнорування принципу системності при аналізі соціально-економічних процесів. Непрямо це означає пріоритет випадкового (окремого) понад цілим та складним. Між тим, поняття інституту співвідносне з конкретним змістом явища або процесу, доповненого узагальненим та системним підходом. Звернення до такої актуальної проблеми ринкової економіки, як інституціональний вибір за посередництвом некомерційних організацій, вимагає розповсюдження аналізу не тільки на державні, але й на недержавні структури, що є елементом цілісності. У зв'язку з цим у роботі зроблено історичний огляд розвитку некомерційних організацій та благодійної діяльності як масштабного суспільного явища, що дозволило звернути увагу на можливість використання досвіду минулих років для цілеспрямованої організації недержавних інститутів благодійництва, зокрема за рахунок удосконалення соціальних партнерських зв'язків. Аналіз сучасного стану некомерційних організацій України, не дивлячись на зростання їх чисельності, показує зниження обсягів благодійної діяльності. Три останні роки в країні здійснено певні кроки щодо поліпшення благодійності, проте цього недостатньо. Інституціональне середовище сфери благодійності потребує удосконалення. Актуальним вважається удосконалення інструментів функціонування, фінансування, а також підвищення уваги до розвитку статистики у зазначеній сфері діяльності. У зв'язку з цим метою статті є визначення нагрітих питань та шляхів поліпшення благодійних організацій. Вирішення цієї проблеми можливо при активному впливі держави на управління некомерційною діяльністю. Розвиток інституційних основ некомерційного сектору економіки полягає в поліпшенні фінансової звітності, більшої відкритості благодійних організацій, упорядкуванні їх правових відносин, лібералізації оподаткування та посиленні контролю за діяльністю некомерційних організацій. Підвищену увагу в статті

надано надходженню та розподілу благодійних коштів. Потенціал благодійних організацій можливо поширити за рахунок зміщення акцентів їх регулювання з переважно корпоративного до еволюційного регіонального адміністрування, що підвищує значення інституту партнерства в розвитку благодійництва в інтересах особливих груп населення. Застосовано історичний та логічний методи, що дозволило в еволюційному аспекті дослідити становлення та розвиток некомерційних організацій.

Ключові слова: некомерційні організації, благодійна діяльність, ознаки неприбутковості, індекс благодійності, оподаткування, організаційно-правові форми юридичних осіб.

Постановка проблеми, актуальність. Звернення до такої актуальної проблеми ринкової економіки, як інституціональний вибір за посередництвом некомерційних організацій, вимагає розповсюдження аналізу не тільки на державні, але й на недержавні структури, які є елементом цілісності. Аналіз сучасного стану некомерційних організацій України, не дивлячись на зростання їх чисельності, показує зниження обсягів благодійної діяльності. Три останні роки в країні здійснено певні кроки щодо поліпшення благодійності, проте цього недостатньо. Інституціональне середовище сфери благодійності потребує удосконалення. Актуальним вважається удосконалення інструментів функціонування, фінансування, а також підвищення уваги до розвитку статистики у цій сфері діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика діяльності некомерційних організацій переважно досліджується в контексті розвитку громадянського суспільства — А. Ф. Руденко (A. F. Rudenko) [1], або ролі благодійних організацій в суспільному розвитку — Д. М. Горелов (D. M. Gorelov) [2], Н. І. Пеліванова (N. I. Pelivanova) [3], Л. Чупрій (L. Chuprii) [4]. Українське дослідження з питань механізмів функціонування, фінансування та статистики некомерційних організацій, на що звертали увагу в працях Ю. Б. Слободяник (Y. B. Slobodanyuk) [5], І. Д. Габсатарова (I. D. Habsatarova) [6] та інші автори. У зв'язку з цим дослідження проблеми функціонування некомерційних організацій вважається актуальним.

Метою статті є аналіз практики організації некомерційного сектору економіки, специфіки, рівня та тенденцій його розвитку в умовах трансформаційного суспільства і на підставі цього визначення комплексу напрямів щодо поліпшення благодійної діяльності в країні.

Методами дослідження є історичний та логічний, що передбачає вивчення соціальних наслідків функціонування некомерційних організацій в їх історичному становленні, та одночасно з логічним узагальненням процесів послідовного розвитку дає змогу оцінити еволюцію зазначених організацій в цілому та зробити наукові висновки.

Новизна та методична основа дослідження. Розкрито роль і значення конкретних елементів інституціонального середовища функціонування некомерційних організацій та благодійної діяльності і запропоновано економічні, організаційні та правові шляхи їх удосконалення з метою роз-

витку стратегії та тактичних заходів щодо поліпшення практики благодійництва. Методичною основою статті є структуризація об'єкта дослідження і визначення функціонального призначення окремих його інституцій.

Викладення основного змісту. Інституціональні основи некомерційного сектора економіки були закладені ще в XVIII — XIX століттях. На початок XX ст. численні благодійні організації вже включали: освітні установи, опікунські будинки і дитячі притулки, лікарні, благодійні товариства сліпих та глухонімих і т. д. Фінансування некомерційних установ здійснювалось за змішаним типом — п'ята частина доходів надходила з державної скарбниці, а решту становили відсотки з капіталів, доходи від орендних статей, плати за виховання, навчання, лікування, піклування, збори з розваг, пожертви, членські внески тощо. Як видно, некомерційні структури мали багатоканальні джерела фінансування. На середину 1900 р. в Україні благодійну допомогу одержували приблизно 1,5 млн осіб [7; с. 30, 11].

Для того, щоб система благодійних установ могла сформуватись і успішно функціонувати, необхідно було мати не тільки моральну мотивацію до філантропії, але й інституціональні механізми включення її до державних інтересів. З проведенням земської та міської реформ посилилась секуляризація благодійної діяльності. Упродовж кінця XIX та XX століть діяли законодавчі акти, що регламентували правовідносини у ході передачі грошових капіталів та нерухомості від благодійників до юридичної особи, функцією якої було витрачання фінансових коштів. Заборонялось, наприклад, приймати пожертви від громадян, які перебували під судом або слідством. Фактично, говорячи сучасною мовою, законодавчі правила мали антикорупційний характер. У цілому на початок XX ст. на основі великої кількості аналітичних матеріалів, включаючи місцеві звіти про стан благодійності, розроблено основні принципи нових юридичних норм у цій сфері, завдяки яким емоційні оцінки філантропії в країні поступились місцем виваженим думкам, сформованим на основі статистичної та соціологічної експертизи [7, с. 32].

Набула розповсюдження регіональна благодійність. У Петербурзі та Москві на 100 тис. жителів припадало 48 та 57 благодійних закладів відповідно. В Ризі цей показник становив 27, Одесі — 19, Києві — 26. Питома вага православних закладів у Києві та Москві дорівнювала в кожному з міст 25 %. Регіональна специфіка благодійної допомоги відображала станову і етноконфесіональну особливість міст. В Одесі з багатонаціональною структурою населення діяли 20 етнічних громад та сильна міська дума, до якої передавали благодійні кошти для нужденних «без станів і віросповідань» [7, с. 42]. У Києві, де існував значний аристократичний прошарок населення та була чисельна єврейська громада (12 % жителів), найбільшого розвитку набули благодійні установи, створені елітними верствами населення, підприємцями та єврейськими громадськими організаціями. На

території тієї частини України, що в другій половині XIX та першій половині XX ст. перебувала в складі Австро-Угорської імперії, діяв Цивільний кодекс — це сприяло становленню та функціонуванню громадських, релігійних, культурних та освітніх українських організацій. З 1903 р. розпочало функціонувати «Галицко-Русское благотворительное общество».

Підсумовуючи короткий історичний екскурс, можна говорити, що в Україні, як й в інших регіонах Росії та Австрії, інститути благодійництва формувались під впливом релігійного та світського (громадського) факторів, зокрема, місцевого самоуправління, державної цілеспрямованої прагматичної організації благодійної діяльності, нейтралізації криміногенних ризиків. Залежно від етнічного та конфесіонального складу населення, враховуючи європейський досвід, обирались різні форми допомоги нужденним.

Важливим результатом аналітичної роботи у сфері благодійної діяльності стало забезпечення прозорості функціонування благодійних установ, відкритості та доступності всієї інформації, включаючи фінансову, для всіх верств суспільства. З початку XX ст. встановлено громадський контроль за благодійністю, який позитивно вплинув на зростання довіри до діяльності благодійників.

У сучасних економічних умовах припускають, що інститут некомерційних організацій охоплює багатогранний процес благодійної діяльності, заклади якої набувають економічну форму неприбутковості. Це вносить суперечливість в оцінку законодавчої політики щодо унормування благодійної діяльності. Різноманітність форм благодійних організацій і сфер діяльності, наявність різних способів і джерел їх фінансової підтримки, зміни законодавства та інші обставини здійснення благодійної діяльності є передумовами того, що питання оподаткування некомерційних організацій не перестають бути актуальними.

Некомерційні організації вимагають особливих процедур бухгалтерського та управлінського обліку. Це призводить до того, що по відношенню до організацій, що здійснюють благодійну діяльність, застосовуються більш складні правила податкової політики та податкового адміністрування, аніж до більшості інших платників податків. Особливості оподаткування некомерційних організацій практично завжди пов'язані з винятками із загальних правил оподаткування. В українській та зарубіжній літературі неодноразово відмічали й складність визначення обліку витрат у сфері надання благодійних послуг [1; 8, с. 28—29].

Зараз в Україні благодійність поступово набуває рис розвинутого соціального інституту, яким вона була на початку XX ст. Істотну роль в становленні благодійності відіграв Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [9].

Сферами благодійної діяльності є: освіта, культура та мистецтво, медична допомога, охорона культурної спадщини, науки і наукових дослід-

жень та інші. Відповідно до зазначеного закону благодійна організація є такою, що відповідає вимогам податкового законодавства, не є платником податку на прибуток та включається до реєстру неприбуткових установ та організацій з ознакою неприбутковості.

У 2015 р. у визначення переліку неприбуткових підприємств, установ, організацій — неплатників податку на прибуток кілька разів вносилися зміни. З 01.01.2015 р. до таких організацій належали бюджетні установи, громадські об'єднання, політичні партії, релігійні, благодійні організації, пенсійні фонди, метою яких не повинно бути отримання і розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед співробітників таких організацій.

З 18.03.2015 р. перелік неприбуткових організацій був доповнений житлово-будівельними кооперативами, об'єднаннями співвласників багатоквартирних будинків, асоціаціями власників житлових будинків [10].

У категоріальному полі країни застосовуються такі терміни: благодійні, некомерційні та неприбуткові організації. Вживання в українських законах і законодавчих актах цих термінів свідчить, що їх як громадські об'єднання зі статусом юридичних осіб, які є за своїм характером неприбутковими товариствами, об'єднує спільна економічна ознака: «метою їх діяльності не є одержання прибутку» [11, ст. 1.5]. Однак, хоча зазначені організації є однопорядковими економічними категоріями, вони не є синонімами. Практичне функціонування некомерційних та неприбуткових організацій у благодійних цілях демонструє різноманіття підходів до трактування організації їх діяльності та основних принципів оподаткування (табл. 1). З табл. 1 видно, що діяльність кожного виду некомерційної (неприбуткової) організації регулюється відповідним законом. Для визначення їх схожості або різниці необхідно звернутись до правових аспектів аналізу.

Некомерційна діяльність як економічна форма господарювання визначена в Господарському кодексі України в якості самостійного виробничого процесу. Зокрема, в ст. 52 відносно статусу некомерційної організації визначено три позиції. По-перше, «Некомерційне господарювання — це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку». По-друге, «Некомерційна господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких... забороняється підприємництво, на основі рішення відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування». По-третє, «Не можуть здійснювати некомерційну господарську діяльність органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи».

Разом із цим у Податковому кодексі України йдеться про неприбуткову форму економічної діяльності. Неприбуткові організації трактуються

як «...неприбуткові підприємства, установи та організації, які не є платниками податку на прибуток підприємств...» [12]. За своєю головною ознакою — відсутністю податку на прибуток — неприбуткові і некомерційні ознаки є схожими. Проте проведення процедури реєстрації неприбуткових організацій Державною фіскальною службою, після чого їм надається статус «неприбуткових», свідчить, що ці поняття не є тотожними. Присвоєння коду ознаки неприбутковості звільняє тільки певні види діяльності від сплати податку на прибуток, що дає змогу організаціям, де є некомерційна діяльність, користуватись пільговим режимом оподаткування. Перелік некомерційних видів діяльності завжди є суворо вичерпним. Його порушення приведе до позбавлення організації ознаки неприбутковості. Ряд доходів від некомерційних видів діяльності здійснюються

Таблиця 1. Види некомерційних (неприбуткових) організацій

Вид неприбуткової організації	Закон, що регулює діяльність неприбуткових організацій
Благодійні організації	Закон України від 05.07.2012 р. «Про благодійну діяльність та благодійні організації»
Релігійні організації	Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» Закон Верховної Ради УРСР від 23.04.1991 р. (Редакція станом на 31.01.2019 р.) «Про свободу совісті та релігійні організації»
Громадські об'єднання, політичні партії, творчі спілки, релігійні організації, благодійні організації, пенсійні фонди	Закон України від 22.03.2012 р. «Про громадські об'єднання»
Садово-городні, гаражні кооперативи, житлово-будівельні кооперативи, освітні, туристичні, медичні тощо	Закон України від 10.07.2003 р. «Про кооперацію»
Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, асоціації власників житлових будинків	Закон України від 29.11.2001 р. «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку»
Професійні спілки, їх об'єднання та організації профспілок, утворені в порядку, визначеному законом	Закон України від 15.09.1999 р. «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»
Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	Закон України від 17.07.1997 р. «Про сільськогосподарську кооперацію»

Джерело: AGTL: Виды некоммерческих организаций. URL: <https://www.legal.agtl.com.ua/organizaciya-biznesa/registraciya-nekommercheskih-organizacij-sozdanie-nko/vidy-nekommercheskih-organizacij>

з благодійними цілями. Це, наприклад, пасивні доходи, дотації або субсидії, отримані з державного або місцевого бюджетів, державних цільових фондів у межах благодійної допомоги. Структура некомерційних видів діяльності наведена в табл. 2.

Таблиця 2. Доходи, звільнені від оподаткування

Структура, ознаки та види неприбуткових організацій відповідно до п. 157.1 ст. 157 Податкового кодексу	Код ознаки неприбутковості	Перелік доходів, звільнених від оподаткування
п. «а» — органи державної влади України;	0001	Грошові кошти або майно, що надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань; пасивні доходи;
установи або організації, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів;	0002 0003	Грошові кошти або майно, що надходять до таких неприбуткових організацій як компенсація вартості отриманих державних послуг, у тому числі доходи державних навчальних закладів, отримані від виготовлення та реалізації товарів, Виконання робіт, Надання послуг, у тому числі від Надання платних послуг, пов'язаних з їх основною статутною діяльністю;
органи місцевого самоврядування;	0004 0005	Грошові кошти або майно, що надходять до таких неприбуткових організацій як компенсація вартості отриманих державних послуг, у тому числі доходи державних Навчальних Закладів, отримані від виготовлення та реалізації товарів, Виконання робіт, Надання послуг, у тому числі від Надання платних послуг, пов'язаних з їх основною статутною діяльністю;
установи та організації, створені органами місцевого самоврядування, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів	0005 0006	Кошти або майно, що надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань; пасивні доходи; грошові кошти або майно, що надходять таким неприбутковим організаціям від ведення їх основної діяльності, з урахуванням положень п. 157.13 ст. 157 Податкового кодексу; дотації або субсидії, отримані з державного або місцевого бюджету, державних цільових фондів або в межах технічної чи благодійної, у тому числі гуманітарної, допомоги, крім дотацій на регулювання цін на платні послуги, які надаються таким неприбутковим організаціям або через них їх отримувачам згідно із законодавством, з метою зниження рівня таких цін (п. 157.3 ст. 157 Податкового кодексу);

Продовження табл. 2

Структура, ознаки та види неприбуткових організацій відповідно до п. 157.1 ст. 157 Податкового кодексу	Код ознаки неприбутковості	Перелік доходів, звільнених від оподаткування
пп. «В» — кредитні спілки, пенсійні фонди, створені в порядку, визначеному відповідними законами	0009 0010	Грошові кошти, які надходять до кредитних спілок або пенсійних фондів у вигляді внесків на недержавне пенсійне забезпечення або внесків на інші потреби, передбачені законом; доходи від здійснення операцій з активами (у тому числі пасивні доходи) недержавних пенсійних фондів та кредитних спілок, за пенсійними вкладками (внесками), рахунками учасників фондів банківського управління відповідно до закону з цих питань; дотації або субсидії, отримані з державного або місцевого бюджету, державних цільових фондів або в межах технічної чи благодійної, у тому числі гуманітарної, допомоги;
пп. «Г» — інші, ніж визначені в підпункті «б», юридичні особи, діяльність яких не передбачає отримання прибутку згідно з нормами відповідних законів	0011	Разові або періодичні внески, відрахування засновників і членів; грошові кошти або майно, що надходять таким неприбутковим організаціям від проведення їх основної діяльності та у вигляді пасивних доходів; дотації або субсидії, отримані з державного або місцевого бюджету, державних цільових фондів або в рамках технічної або благодійної, в тому числі гуманітарної, допомоги, крім дотацій на регулювання цін на платні послуги, які надаються таким неприбутковим організаціям або через них їх отримувачам згідно із законодавством, з метою зниження рівня таких цін (п. 157.5 ст. 157 Податкового кодексу);
пп. «Г» — спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб, створені для представлення інтересів засновників (членів, учасників), що утримуються лише за рахунок внесків таких засновників (членів, учасників) та не проводять господарську діяльність, за винятком отримання пасивних доходів	0012	Разові або періодичні внески засновників та членів; пасивні доходи; дотації або субсидії, отримані з державного або місцевого бюджету, державних цільових фондів або в межах технічної чи благодійної, у тому числі гуманітарної, допомоги, що надаються таким неприбутковим організаціям відповідно до умов міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, крім дотацій на регулювання цін на платні послуги, які надаються таким неприбутковим організаціям або через них їх отримувачам згідно із законодавством, з метою зниження рівня таких цін (п. 157.6 ст. 157 Податкового кодексу);

Закінчення табл. 2

Структура, ознаки та види неприбуткових організацій відповідно до п. 157.1 ст. 157 Податкового кодексу	Код ознаки неприбутковості	Перелік доходів, звільнених від оподаткування
п. «Е» — житлово-будівельні кооперативи та об'єднання співвласників багатоквартирного будинку	0015	Доходи, отримані у вигляді внесків, коштів або майна, які надходять таким неприбутковим організаціям для забезпечення потреб їх основної діяльності та у вигляді пасивних доходів (п. 157.8 ст. 157 Податкового кодексу);
пп. «Є» — професійні спілки, їх об'єднання та організації профспілок, утворені в порядку, визначеному законом	0016	Доходи, отримані у вигляді вступних, членських та цільових внесків, відрахувань коштів підприємств, установ і організацій на культурно-масову, фізкультурну та оздоровчу роботу, безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань і пасивних доходів, а також вартість майна та послуг, отриманих первинною профспілковою організацією від роботодавця згідно з положеннями колективного договору (угоди), з метою забезпечення умов діяльності такої профспілкової організації відповідно до ст. 42 Закону про профспілки (п. 157.9 ст. 157 Податкового кодексу);
пп. «З» — садівничі та гаражні кооперативи або товариства, створені в порядку, визначеному законом	*	Доходи, отримані у вигляді разових і періодичних внесків, безповоротної фінансової допомоги, добровільних пожертвувань і пасивних доходів (абзац третій п. 157.9 ст. 157 Податкового кодексу)

Джерело: Налогообложение неприбыльных учреждений и организаций. URL: www.visnuk.com.ua/ru/pubs/id/4497.¹

Особливості оподаткування некомерційних організацій вимагають досить жорсткого контролю не тільки за видами діяльності, що зареєстровані в статуті та фактично, але й за джерелами одержання доходів. На думку фахівців з бухгалтерського обліку, некомерційні організації, відмінні за напрямками діяльності, умовами функціонування, порядком ведення обліку та звітності, формами фінансування і оподаткування, вимагають незалежного контролю за їх діяльністю — з огляду на особливу благодійну функцію, яку вони виконують у суспільстві. Поряд з цим чинне законодавство в сфері організації бухгалтерського обліку та звітності некомерційних уста-

¹ У зв'язку з великим переліком неприбуткових організацій матеріал наведено у скороченому форматі.

нов не містить вимоги оприлюднення їх фінансових звітів [6, с. 34]. Аналіз законодавчих актів свідчить про те, що показники фінансової звітності мають оприлюднювати лише деякі некомерційні організації: пенсійні фонди, кредитні спілки, політичні партії та інші об'єднання громадян. Разом з цим, благодійні фонди та організації зобов'язані забезпечити вільний доступ до своїх документів про господарську та фінансову діяльність.

Ситуація з визначенням некомерційних організацій та звітністю значно ускладнює проведення аналізу діяльності неприбуткових установ, оскільки кількість суб'єктів господарювання, які здійснюють відповідно до статуту некомерційну діяльність, не відповідає кількості зареєстрованих неприбуткових установ [5, с. 30]. Статистична невиразність некомерційних організацій заважає аналізу їх динаміки, що відмічали дослідники. Наголос робився на тому, що аналітичні показники, за якими звітують ці організації перед органами влади за свою діяльність, не мають чітко визначеного тренду [2]. На сьогоднішній день в Україні немає єдиних погоджених законодавчих вимог до ведення бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності некомерційними організаціями. Результати діяльності більшості з них не оприлюднюються, тобто перебувають поза межами громадського незалежного контролю [6, с. 32]. Такий стан речей не сприяє достовірному відображенню обсягів діяльності некомерційних (неприбуткових) організацій.

Між тим, зростаючий інтерес до некомерційних організацій, завдяки тим соціальним функціям, які вони виконують у суспільстві, вимагає підвищеної уваги до розширення їх господарської діяльності, ведення обліку та складання звітності. Сьогодні нечіткість та неповнота законодавчих норм перешкоджає розвитку некомерційної діяльності. Так, наприклад, норми Цивільного кодексу України не заперечують некомерційним організаціям здійснювати підприємницьку діяльність, якщо вона сприяє досягненню статутних цілей або безпосередньо пов'язана зі статутними цілями цих організацій. Проте, Законом України «Про громадські об'єднання» передбачено, що для виконання статутних завдань і цілей зареєстровані об'єднання громадян можуть здійснювати господарську та іншу підприємницьку діяльність «безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства)» [11, пп. 2, п. 2, ст. 21]. Таке тлумачення наближено до Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій в Європі, де визначено, що останні повинні мати можливість вільно здійснювати будь-яку законну економічну, господарську або комерційну діяльність [13]. Якщо ж справа стосується цільових фондів, зокрема ендаументу, призначеного для використання в некомерційних цілях, то сформований капітал передається ним керуючій компанії в довірче управління.

Фонд розпоряджається отриманим капіталом не самостійно, а за допомогою професійної керуючої компанії [14].

В умовах викликів державній безпеці країни, пов'язаних із складною епідеміологічною ситуацією, значна роль у підтримці гуманітарного потенціалу благодійних організацій належить послабленню податкового навантаження.

Тимчасово у 2020 р. Податковим кодексом України передбачено, що платники податку на прибуток підприємств можуть надавати благодійну допомогу у вигляді коштів, товарів, робіт, послуг неприбутковим організаціям, які перебувають у Реєстрі «неприбутківців», не застосовуючи коригування фінансового результату до оподаткування, встановленому пп. 140.5.9, 140.5.14 та ст. 140 Податкового кодексу. Це, зокрема, стосується підприємств, які обліковують податкові різниці і збільшують фінансовий результат до оподаткування на суму благодійної допомоги, яка перевищує 4 % оподаткованого прибутку попереднього звітного року; а також підприємств, що добровільно перераховують суб'єктам сфери фізичної культури і спорту (згідно з переліком, визначеним пп. 140.5.14 ст. 140 ПКУ), внесеним до Реєстру неприбуткових установ та організацій, товарів та послуг на суму благодійної допомоги, яка перевищує 8 % оподаткованого прибутку попереднього звітного року [15]. Державною фіскальною службою України внесено й зміни в оподаткування окремих видів доходів фізичних осіб у разі отримання благодійної допомоги.

Зазначені локальні регуляторні заходи сфокусовані на зменшення загроз, викликаних COVID-19. Позитивним наслідком може бути залучення додаткових ресурсів у некомерційний сектор економіки шляхом франчайзингу від широкого кола приватних та корпоративних благодійників.

У цілому головні аспекти популяризації та стратегії розвитку благодійності визначені Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Цим законом встановлено основні завдання, які повинні бути реалізовані на державному рівні для створення сприятливих умов розвитку громадських та благодійних організацій. Здійснена уніфікація певних реєстраційних процедур благодійних фондів та суб'єктів підприємницької діяльності. Проте ухвалений закон не є самодостатнім. Довіра до благодійності за ці роки не набула достатньої стійкості.

З табл. 3 (у розрахунку на початок року) видно, що хоча питома вага благодійних організацій в структурі неприбуткових організацій підвищилась упродовж 2014—2020 рр. з 5 % до 7 %, динаміка кількісних показників їх розвитку знижувалась. Якщо в 2014 р. темпи зростання чисельності благодійних організацій склали 8,4 %, то в 2020 р. — 3,7 %.

Аналіз діяльності результатів громадських організацій свідчить, що надходження коштів від благодійної діяльності упродовж 2013 — 2018 рр. були найвищими серед усіх джерел фінансування неприбуткових органі-

зацій. Індекс темпів надходження від благодійних організацій складав 1,26 (табл. 4). Натомість частка благодійних коштів у структурі ВВП зменшилась з 0,15 % у 2013 р. до 0,12 % у 2018 р. При цьому істотних змін зазнала структура джерел фінансування благодійної діяльності. Помітно підвищилась частка надходжень від нерезидентів і зменшилися надходження від підприємств та організацій України. У 2018 р. питома вага надходжень від підприємств та організацій складала 30,5 %, від громадян України — 10,2 %, від господарюючих суб'єктів-нерезидентів — 59,3 % (рис. 1). У 2016 р.

Таблиця 3. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ, відповідних структурі ознаки неприбуткових установ (організацій)

Вид громадських об'єднань	Індекс, рік до року (дані на початок року)							У % до підсумку	
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2013	2019
Державна організація (установа, заклад)	0,901	0,916	0,995	0,897	0,946	0,948	0,947	0,07	0,03
Комунальна організація (установа, заклад)	1,011	0,971	1,002	1,004	0,994	0,979	0,977	0,27	0,21
Організація (установа, заклад) об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації, тощо)	1,019	1,013	1,006	0,987	0,972	0,988	0,987	0,01	0,01
Кредитна спілка	1,000	0,957	1,000	1,000	0,990	0,990	1,000	0,00	0,00
Недержавний пенсійний фонд	0,987	0,973	1,000	1,000	1,014	1,000	1,014	0,00	0,00
Політична партія	1,000	0,954	1,074	1,017	0,998	0,981	0,989	0,07	0,05
Громадська організація	1,04	0,99	1,10	1,08	1,06	1,05	1,05	0,27	0,31
Релігійна організація	1,035	0,983	1,047	1,035	1,048	1,034	1,010	0,09	0,09
Профспілка, об'єднання профспілок	1,034	0,972	1,019	1,022	1,026	1,015	1,016	0,11	0,10
Творча спілка (інша професійна організація)	1,075	0,968	1,011	1,047	1,065	1,010	1,010	0,00	0,00
Благодійна організація	1,084	1,090	1,148	1,094	1,053	1,040	1,037	0,05	0,07
Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку	1,186	0,987	1,091	1,524	1,074	1,068	1,093	0,06	0,12
Орган самоорганізації населення	1,05	1,00	0,96	1,05	1,04	1,01	1,03	0,006	0,006
Всього	1,030	0,981	1,052	1,068	1,031	1,022	1,023	—	—

Джерело: Статистичний щорічник України за 2019 рік. С. 230.

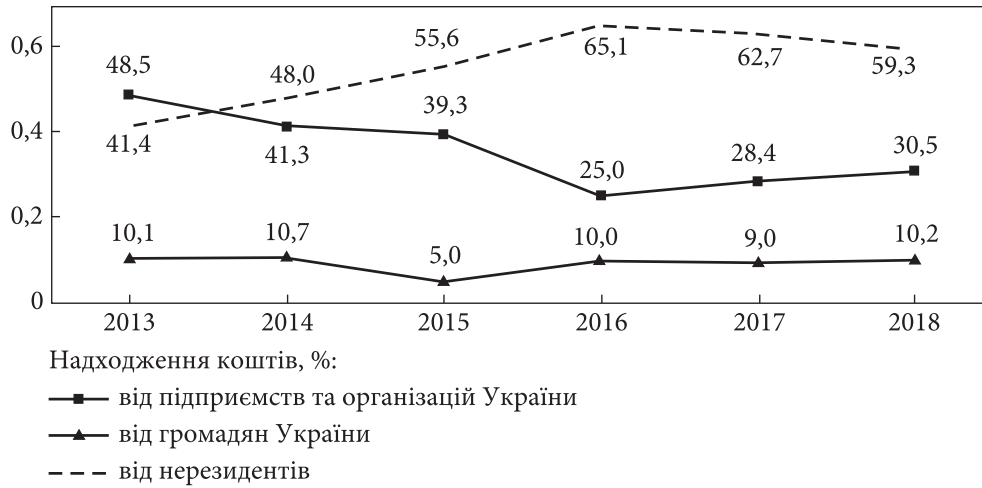

Рис. 1. Джерела фінансування неприбуткових організацій.
Джерело: Діяльність громадських об'єднань в Україні у 2013 році. С. 12; Діяльність громадських об'єднань в Україні у 2018 році / Державна служба статистики України.

Таблиця 4. Результати діяльності громадських організацій

Надійшло коштів	Індекс 1						Темпи зростання
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
З Державного бюджету України	0,071	0,044	0,036	0,042	0,027	0,037	0,52
З місцевого бюджету	0,036	0,024	0,025	0,031	0,034	0,040	1,10
Від членських внесків	0,133	0,111	0,097	0,100	0,099	0,108	0,81
Від благодійності, з них:	0,454	0,457	0,588	0,567	0,523	0,574	1,26
Від підприємств та організацій України	0,485	0,413	0,393	0,250	0,284	0,305	0,63
Від громадян України	0,101	0,107	0,050	0,100	0,090	0,102	0,102
Від нерезидентів	0,414	0,480	0,556	0,651	0,627	0,593	1,43
Від господарської діяльності товариств, підприємств (юридичних осіб), створених громадськими організаціями для виконання їх мети (цілей) та напрямів діяльності	0,141	0,125	0,087	0,075	0,152	0,104	0,74
З інших джерел	0,165	0,239	0,167	0,184	0,164	0,137	0,83

Джерело: Діяльність громадських об'єднань в Україні у 2013 році. С. 12; Діяльність громадських об'єднань в Україні у 2018 році / Державна служба статистики України¹.

¹ У зв'язку з великим переліком неприбуткових організацій матеріал наведено у скороченому форматі.

частка коштів, що надійшли від нерезидентів, була ще більшою і дорівнювала 65,1 %. Фактично склалась стійка тенденція домінування нерезидентів у фінансуванні благодійної діяльності.

Така динаміка структурних змін у фінансових джерелах благодійності здатна викликати серйозні ризики у діяльності некомерційних організацій. Більшість з них, наприклад, може бути пов'язана із зловживаннями в благодійних організаціях та порушенням ними законодавства. Цей висновок узгоджується з основними результатами інституціональної теорії: в країнах з трансформаційною економікою існує сильний позитивний зв'язок між економічним зростанням, ефективністю соціальної політики та якістю інститутів.

Без дієздатних інститутів виникає дисбаланс в економіці та соціальній сфері. Проведений аналіз свідчить про негативний вплив діючих недосконалих інститутів на благодійну діяльність у країні. Використовуючи спрощений порядок митного оформлення гуманітарних вантажів, нерезиденти під виглядом благодійної допомоги ввозять на митну територію товари, які звільняються від оподаткування митними платежами, але у подальшому реалізуються за готівкові кошти без відповідного відображення у бухгалтерській та податковій звітності. В результаті доходна частина бюджету втрачає надходження коштів, наслідком чого стає посилення бюджетного дефіциту [16, с. 178].

У спеціалізованій періодичній літературі відмічається, що із збільшенням кількості суб'єктів благодійної діяльності в Україні зростає кількість випадків порушення чинного законодавства. Зокрема, мають місце правопорушення на всіх етапах діяльності благодійних організацій, а саме від заснування, реєстрації, функціонування до моменту припинення таких юридичних осіб [16, с. 179].

За даними Державної служби фінансового моніторингу, в 2018 р. серед отриманих повідомлень про підозрілі операції неприбуткових організацій за кількістю учасників і повідомлень благодійні фонди (організації) становлять 13 % [3]. На невпорядкованість інституціонального середовища некомерційних організацій вказує й той факт, що майже 37 % благодійних фондів і організацій не звітують перед Державною фіскальною службою України [17]. Цей парадокс можна пояснити низьким рівнем розвитку інститутів. Аналіз правових відносин свідчить про невідпрацьованість питань визначення організаційно-правових форм некомерційних юридичних осіб у законодавстві України. В юридичній літературі вдало підмічено, що при створенні нових організаційно-правових форм некомерційних організацій часто не дотримуються правила рівноваги переваг та недоліків [18, с. 106]. Під поняттям організаційно-правової форми криються особливості управління юридичним особами, визначення характеру їх майнових прав. На думку українських правознавців, закріплення в Громадянському кодексі

України норм щодо можливості існування поряд з установами та товариствами корпоративних та унітарних закладів дасть змогу вирішити проблему врегулювання діяльності великої кількості юридичних осіб, які недостатньо регулюються на рівні спеціального законодавства України [18, с. 107—108; 19].

Дослідження ознак організаційно-правових форм непідприємницьких (некомерційних) юридичних осіб у контексті розвитку механізмів регулювання правовідносин суб'єктів сфери некомерційної та благодійної діяльності становить собою нерозроблену проблему. На актуальність її вивчення звертають увагу багато вчених: «зараз не існує теорії організаційно-правових форм, вона тільки формується шляхом висування та ретельного обговорення в наукових дискусіях різних точок зору» [20]. Результати публікацій Українського незалежного центру політичних досліджень підтверджують недоліки українського законодавства і вказують на неузгодження методичних підходів щодо визначення показників розвитку некомерційних організацій. «Кількість зареєстрованих об'єднань громадян досить суттєво відрізняється за різними даними, при цьому жодна з офіційних методик статистичного обліку (ЄДРПОУ, Міністерство юстиції України) не дозволяє отримати точну інформацію про кількісні показники розвитку громадянського суспільства. Так, методика ЄДРПОУ не враховує організацій та осередків, легалізованих способом повідомлення; натомість Єдиний реєстр громадських формувань Міністерства юстиції України не враховує організацій, легалізованих виконавчими комітетами органів місцевого самоврядування. Крім того, державна статистика об'єднує показники принципово різних видів неприбуткових установ та організацій (від власне громадських організацій до торговельних бірж) і розподіляє окремі види інститутів громадянського суспільства (ІГС) між різними інституційними секторами. Це не дозволяє отримати даних щодо економічних показників діяльності власне інститутів громадянського суспільства, зокрема — їхніх часток у валовому внутрішньому продукті України. Жодна з названих методик статистичного обліку ІГС не відповідає європейським стандартам у цій сфері» [13, с. 9]. Відсутність замкненої уніфікованої системи непідприємницьких юридичних осіб на тлі низького рівня довіри населення до благодійних структур та іншими факторами ставлять країну на 81 місце серед 144 країн у світовому рейтингу благодійності (див. табл. 5).

Однією з вразливих зон у діяльності некомерційних організацій, як відмічено у доповіді Євразійської групи з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму, є відмивання грошей.

В Україні з метою протидії правопорушенням у сфері некомерційних організацій використовують моніторинг усіх здійснених фінансових операцій таких організацій. Методом такої роботи є аналіз цих фінансових

операцій з урахуванням інформації, наявної в базах даних інших органів державної влади, а також в інших загальнодоступних джерелах. Варто наголосити, що така діяльність має постійно вдосконалюватись [21].

Висновки. Ситуація, що склалась навколо некомерційних організацій та благодійної діяльності, доводить необхідність здійснення подальших кроків до формування адекватного інституціонального середовища задля відбудови відносин між несприятливими юридичними особами та бенефіціарами благодійної допомоги. Підвищення вимог з боку держави до фінансової звітності та аудиту некомерційних організацій сприятиме більш високому рівню їх партнерства з державними органами влади, цільовому використанню коштів, підвищенню солідарної відповідальності органів управління некомерційними організаціями за результати своєї діяльності. Варто досягти однозначного підходу у трактуванні термінології у законодавчих актах і врегулювати правовий статус «несприятливих (некомерційних) юридичних осіб». Це стосується застосування в Цивільному кодексі України поняття юридичної особи для несприятливих структур, які здійснюють неприбуткову та благодійну діяльність.

У світовому індексі благодійності, презентованому міжнародною організацією *Charity Aid Foundatio* (Фонд благодійної допомоги), Україна за показниками благодійних пожертвувань українців знаходиться на 107 місці серед 144 країн світу та на 103 місці за показником допомоги нужденним (готівкою). Це є наслідком нестачі фінансових ресурсів на благодійність, неінформованості про витрачання коштів та недовіри населення до організацій, які займаються благодійною діяльністю. Для підвищення довіри громадян до благодійних організацій треба вирішити дискусійне питання за запровадження відсоткової філантропії в Україні. Відсоткова філантропія — це механізм фінансової підтримки неприбуткових організацій, що надає

Таблиця 5. Світовий індекс благодійності

Країна	Місце у світовому рейтингу	% благодійних пожертвувань	% волонтерські роботи	% допомога нужденним
Індонезія	1	46	78	53
Канада	15	57	56	33
Таджикистан	36	59	32	36
Франція	72	37	32	36
Україна	81	42	29	15
Китай	142	31	14	7
Ємен	144	36	2	6

Джерело: CAF World Giving Index 2018. A global view of giving trends. Р. 32—34.

громадянам права на власний розсуд розпоряджатись на користь обраних ними неприбуткових організацій, законодавчо визначеним відсотком сплаченого громадянами податку з доходу.

Потребують удосконалення правові норми не тільки на етапі створення благодійної організації, але й на етапі отримання допомоги. Вони, зокрема, стосуються посилення контролю за наданням адресної допомоги, яка складає 39 % благодійної допомоги. Різноманітність форм та сфер діяльності некомерційних організацій, наявність різних способів і джерел їх фінансування, зміни законодавства та інші обставини є передумовами того, що питання удосконалення інститутів оподаткування некомерційної діяльності мають бути пріоритетними для державних органів. Це, як відмічають дослідники, важливо з огляду на те, що в Україні дуже мало фінансових заохочень стосовно приватних осіб і компаній, які підтримують некомерційні організації.

Благодійність є соціальним інститутом і має персоніфікований характер. На її розвиток впливає такий фактор, як довіра. Із зростанням довіри в суспільстві спостерігається розвиток благодійної діяльності. Світові показники кореляції між рівнем довіри та рівнем благодійності складають 43 %. В Україні з огляду на світові рейтинги благодійності зв'язок між рівнем суспільної довіри та сферою благодійної діяльності значно нижчий. Для формування цінностей довіри доведеться проваджувати нові технології надання благодійної допомоги, скорочувати розрив між доходами багатих та бідних верств населення. В сучасній практиці організації благодійної діяльності ефективною є так звана венчурна благодійність. Вона характеризується цільовим фінансуванням, довготривалим співробітництвом, майновою участю, організаційним розвитком та високим рівнем залученості спонсорів та поширенням кола благоотримувачів. У моделях третього сектору економіки некомерційні організації розширюють свою соціальну відповідальність до співробітництва в єдиному організаційному полі з територіальними органами влади. На це вказує не тільки історичний досвід, але й сучасні інституціональні концепції. Такий напрям функціонування некомерційних організацій потребує уваги уряду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Руденко А. Ф. Основні форми та напрями взаємодії органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в Україні на регіональному рівні : аналіт. записка. / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2896/> (дата звернення: 18.10.2020).
2. Горелов Д. М. Розвиток благодійництва в сучасній Україні : аналіт. записка. / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozhitok-blagodiynictva-v-suchasniy-ukraini-analitichna> (дата звернення: 17.10.2020).

3. Пеліванова Н. І. Розвиток благодійності в Україні. / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodiynosti-v-ukraini> (дата звернення: 17.10.2020).
4. Чупрій Л. Благодійництво у сфері збереження та популяризації історико-культурної спадщини. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2010. Вип. 20. С. 227—236. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26751/25-Chupriy.pdf?sequence=1> (дата звернення: 19.10.2020).
5. Слободяник Ю. Б. Некоммерческие организации в Украине: бухгалтерский учет, налогообложение и аудит. *Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях*. 2013. № 6 (318). С. 29—36.
6. Габсатарова И. Д. Налогообложение некоммерческих организаций социально-культурной сферы: зарубежный опыт и российская практика. *Финансовая аналитика: проблемы и решения*. 2012. № 2 (92). С. 28—34. URL: <https://www.fin-izdat.ru/journal/fa/detail.php?ID=47375> (дата звернення: 17.10.2020).
7. Ульянова Г. Н. Благотворительность в Российской империи. Конец XVIII — начало XX века: автореф. дис. ...д-ра ист. наук. Москва, 2006. С. 7—56.
8. Ньюман К. Л. Налогообложение неправительственных организаций в странах европейского союза. МІСНП, 2014. URL: <http://www.lawtrend.org/wp-content/uploads/2014/03/NALOGOOBLOZHENIE-NEPRAVITELSTVENNYH-ORGANIZATSIJ-V-STRANAH-EVROPE.doc> (дата звернення: 19.10.2020).
9. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення 12.11.2020).
10. Закон України «Про внесення зміни до Податкового кодексу України щодо оподаткування деяких неприбуткових організацій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-19#Text> (дата звернення 12.11.2020).
11. Закон України «Про громадські об'єднання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 28.01.2021).
12. Податковий кодекс України. Ст. 14.1.121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 21.10.2020).
13. Вінніков О. Ю., Красносільська А. О., Лациба М. В. Показники розвитку громадянського суспільства в Україні. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ : [Агентство «Україна»], 2012. 80 с. URL: http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/CSO_passport_2010.pdf (дата звернення: 20.10.2020).
14. Що таке «ендаумент». URL: <http://iirfund.org/about/endowment/> (дата звернення: 20.10.2020).
15. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (дата звернення: 20.10.2020).
16. Давидюк В. Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та перспективи їх вирішення. *Фінансове право*. 2016. № 12. С. 178—182.
17. Гулевская-Черныш А. Благотворительность в Украине: послевкусие 2016-го. URL: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/blagodiynist-v-ukrayini-pislyasmak-2016-go-.html> (дата звернення: 01.10.2020).
18. Зозуляк О. Правовые вопросы определения организационно-правовых форм не-предпринимательских юридических лиц по законодательству Украины. *Legea și Viața*. 2014. №2/2 (266). С. 106—109. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2014/2-2/28.pdf> (дата звернення: 23.10.2020).
19. Зозуляк О. І. Теоретико-правовий аналіз поняття та ознак непідприємницької юридичної особи. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. Вип. 51. С. 22—33. <https://doi.org/10.15330/apiclu.51.22-33>

20. Спасибо-Фатеева І. В., Спасибо В. В. Проблематика організаційно-правових форм юридичних осіб (на прикладі спільних підприємств). *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). С. 71—78.
21. Отмывание денег с использованием некоммерческих организаций. Индия, Нью-Дели. WGTYP (2012) 7. Р. 12—27. URL: https://eurasiangroup.org/files/Типologii%20EAG/WGTYP_2012_7_rus.pdf. (дата звернення: 03.12.2020).

REFERENCES

1. Rudenko, A. F. (2018). Osnovni formy ta napryamu vzajemdyi derzhavnoyi vladu z orghanizatsiyu gromadyanskogo suspilstva v Ukrainian na regionalnomu rivni [The main forms and directions of interaction of public authorities with civil society organizations in Ukraine at the regional level]. *Analitichna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. Retrieved from <http://old2.niss.gov.ua/articles/2896/> [in Ukrainian].
2. Gorelov, D. M. (2013). Rozvytok blagodyinytva v suchasniy Ukraine [Development of charity in modern Ukraine]. *Analitichna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodyinytva-v-suchasniy-ukraini-analitichna> [in Ukrainian].
3. Pelevanova, N. I. (2019). Rozvytok blagodyinytva v Ukraine [Charity development in Ukraine]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodyinytva-v-ukraini> [in Ukrainian].
4. Chuprij, L. (2010). Blahodiinytstvo u sferi zberezhenia ta populiaryzatsii istoriko-kulturnoi spadshchyny [Charity in the field of preservation and promotion of historical and cultural heritage]. *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei - Modern Ukrainian politics. Politicians and political scientists about it*, 20, 227-236. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26751/25-Chuprij.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
5. Slobonianik, Y. B. (2013). Nekommercheskyu organizatsiyi v Ykrayne: bukhgalterskij uchyut, naligooblozhenie i audit [Non-profit organizations in Ukraine: accounting, taxation and audit]. *Bukhgalterskij uchyut v byudzhethnuh i nekommercheskikh organizatsiyah - Accounting in budgetary and non-profit organizations*, 6 (318), 29-36 [in Russian].
6. Gabsatarova, I. D. (2012). Nalogolozhenie nekommercheskikh organizatsij sotsial'no - kul'turnoj sfery: zarubezhnyj opyt i rossijskaya praktika [Taxation of non-profit organizations in the social and cultural sphere: foreign experience and Russian practice]. *Finansovaya analitika: problemy i resheniya - Financial analytics: problems and solutions*, 2 (92), 28-34. Retrieved from <https://www.fin-izdat.ru/journal/fa/detail.php?ID=47375> [in Russian].
7. Ul'yanova, G. N. (2006). *Blagotvoretelnoť v Rossijskoj imperii. Konecz XVIII — Nachalo XX vekov* [Charity in the Russian Empire. Late 18th - early 20th century]. (Extended abstract of candidate's thesis). Moscow [in Russian].
8. Niuman, Karolyna L. (2014). Nalogolozhenie nepravitel'stvennykh organizatsij v stranah Evropejskogo soyuza [Tax data for non-governmental organizations in the European Union]. *lawtrend.org* Retrieved from <http://www.lawtrend.org/wp-content/uploads/2014/03/NALOGOOLZHENIE-NEPRAVITELSTVENNYH-ORGANIZATSIJ-V-STRANAH-EVROPE.doc> [in Russian].
9. Law of Ukraine On Beneficial Activity and Beneficial Organization. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> [in Ukrainian].
10. Law of Ukraine On amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the taxation of certain non-profit organizations. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-19#Text> [in Ukrainian].

11. Law of Ukraine On public associations. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> [in Ukrainian].
12. Tax Code of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].
13. Vinnikov, O. Y., Krasnisik'ska, A. O., & Lacyba, M. V. (2012). *Pokazniku rozvutku gro-madyanc'kogo suspik'stva v Ukrayine. [Indicators of the development of civil society in Ukraine]*. Kyiv. Ahentstvo «Ukraina». Retrieved from http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/CSO_passport_2010.pdf [in Ukrainian].
14. Sho take endowment [What is an Endowment] (n.d.). *iirfund.org* Retrieved from <http://iirfund.org/about/endowment/> [in Ukrainian].
15. Law of Ukraine On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Aimed at Providing Additional Social and Economic Guarantees in Connection with the Spread of Coronavirus (COVID-19). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> [in Ukrainian].
16. Davidiuk, V. (2016). Problemni aspektu diyal'nosti blagodijnuh organizacij v Ukrayine ta perspektivu yih vurishennij [Problematic aspects of the activities of charitable organizations in Ukraine and the prospects for their solution]. *Financial right - Finansove pravo*, 12, 178-182 [in Ukrainian].
17. Gulevch-Chernush, A. (2017). Blahodiinist v Ukraini: pisliasmak 2016-ho [Charity in Ukraine: the aftertaste of 2016]. *ZN.UA*, 2. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/blagodiynist-v-ukrayini-pislyasmak-2016-go-.html> [in Ukrainian].
18. Zozulyak, O. (2014). Pravovyye voprosy opredeleniya organizatsionno - pravovyih form nepredprinimatelskih yuridicheskikh lits po zakonodatelstvu Ukrainyi [Legal issues of determining the organizational and legal forms of non-entrepreneurial legal entities under the legislation of Ukraine]. *Legea și Viața*, 2/2(266), 106-110. Retrieved from <http://www.legeasiviatia.in.ua/archive/2014/2-2/28.pdf> [in Russian].
19. Zozulyak, O. (2019). Teoretyko-pravovyi analiz poniattia ta oznak nepidpriemnytskoi yurydychnoi osoby [Non-Entrepreneurial Legal Entity: The Theoretical And Legal Analysis Of The Concept And Characteristics]. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy — Actual problems of improving of current legislation of Ukraine*, 51, 22-33. <https://doi.org/10.15330/apiclu.51.22-33> [in Ukrainian].
20. Spasibo-Fateeva, I. V., & Spasibo, V. V. (2016). Problematyka orhanizatsiino — pravovykh form yurydychnykh osib (na prykladi spilnykh pidpriemstv) [Problems of organizational and legal forms of legal entities (on the example of joint ventures)]. *Universytetski naukovy zapysky - University of Science Notes*, 1 (17), 71-78 [in Ukrainian].
21. Otmyivanie deneg s ispolzovaniem nekommercheskih organizatsiy [Money Laundering Using Non-Profit Organizations] (2012). *WGTYP (2012) 7*, 12-27. EURASIAN GROUP on combating money laundering and financing of terrorism. Retrieved from https://eurasiangroup.org/files/Typologii%20EAG/WGTYP_2012_7_rus.pdf [in Russian].

Стаття надійшла до редакції журналу 30.12.2020.

V. M. Novikov, Dr. Sc. (Economics), Prof.
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenko, 60
E-mail: valery.economy@ukr.net
ORCID 0000-0001-5892-815X

SOCIAL POTENTIAL OF NON-PROFIT ORGANIZATIONS

There is a steady trend in the wide range of literature on the study of institutions: the definition of theoretical judgments often does not coincide and is not combined with the definition of general connections and patterns, which leads to ignoring the principle of systematic

analysis of socio-economic processes. Indirectly, this means the priority of the random (individual) over the whole and general. Meanwhile, the concept of an institution correlates with the specific content of a phenomenon or process and is supplemented by a generalized and systematic approach. The study of such an urgent problem of the market economy as institutional choice through non-profit organizations requires the extension of the analysis not only to governmental but also to non-governmental structures, which are an element of the whole. In this regard, the article provides a historical overview of the development of non-profit organizations and charitable activities as a large-scale social phenomenon, which made it possible to draw attention to the possibility of using the experience of past years for the purposeful organization of non-state institutions of charity, including by improving social partnerships. Analysis of the current state of non-profit organizations in Ukraine, despite the growth in their number, shows a decrease in the volume of charitable activities. In recent years, the country has taken certain steps to improve charity. However, this is not enough. The institutional environment for philanthropy needs to be improved. The solution to this problem is possible with the active influence of the state on the management of non-commercial activities. Improving the tools of functioning, financing, as well as increasing attention to the development of statistics in this area of activity is considered relevant. In this regard, the purpose of the article is to identify pressing issues and ways to improve charitable organizations. The solution to this problem is possible with the active influence of the state on the management of non-profit activities. The development of the institutional framework of the non-profit sector of the economy means the improvement of financial reporting, greater openness of charitable organizations, streamlining of their legal relations, liberalized taxation and strengthened control over the activities of non-profit organizations. The article pays special attention to the problem of accumulation and distribution of charitable funds. The potential of charitable organizations can be expanded by shifting the focus of their regulation away from predominantly corporate to regional administration, which increases the importance of the institution of partnership in the development of charity. The article uses historical and logical methods, which allowed to study the formation and development of non-profit organizations in the evolutionary aspect.

Keywords: non-profit organizations, charitable activity, signs of non-profit, charity index, taxation, organizational and legal forms of legal entities.